

ચીની લોકો આપણને એકસરખા જ લાગે. કોઈ એક ચીનાને મળ્યા હોય અને આપણી નજર સામે જ તે પચાસ ચીનાના ટોળામાં ભળી જાય તો ફરીથી આપણે તેને શોધી ન શકીએ. એવું જ પ્રાથમિક શાળામાં ભણતા ત્યારે ઘડિયા પાકા કરવામાં થતું. ઘણી બધી માથાફોડને અંતે ઘડિયો પાકો તો કરી નાખતા પણ બીજે દિવસે મોઢે બોલીએ તો ઘડિયા એકબીજામાં ભળી જતા. તેથી એક ઘડિયામાં અનેક ઘડિયા એકિટવ થઈ જતા.

ઘડિયા જેને અમુક લોકો ‘પાળા’ પણ કહે છે. જેને ઈંગ્લીશમાં Tables (ટેબલ્સ) કહેવામાં આવે છે. અમે જ્યારે પ્રાથમિક શાળામાં ભણતા ત્યારે ભણવામાં ઘડિયા અને બડિયાનું (નાનકડો ધોકો) બહુ મહત્ત્વ હતું. ‘સોટી વાગે ચમચમ..’નો એ જમાનો હતો. એટલે અમે બંગાળી ‘ચમચમ’ તો નહીં પણ કાઠિયાવાડી ચમચમ સારા એવા ખાધેલા. તે જમાનામાં શિક્ષકનો હાથ ખાલી ન હોય. તેમના હાથમાં નાનકડી સોટી કે લોખંડની ફૂટપટ્ટી (લાકડાની તો ભાંગી જતી) હોય જ અને એમને સોંપેલા ધોરણમાંના વિદ્યાર્થીઓમાંથી કોઈએ કશો અટકચાળો ન કર્યો હોય છતાંય આંટા મારતાં મારતાં ક્યારેક એકાદ બે વિદ્યાર્થીના વાંસામાં (પીઠમાં) સાહેબ હળવી ફૂટપટ્ટી ફટકારી લેતા. એ બહાને એમને અને વિદ્યાર્થીને બંનેને પ્રેક્ટિસ થાય! સામે વિદ્યાર્થીઓને પણ કોઈ વાંધો નહોતો. વિદ્યાર્થીઓ સમજી જાય કે ‘આ તો ટ્રાયલ છે.’ તે જમાનામાં ઘડિયા પાકા કરાવવા માટે બડિયાનો ઉપયોગ લગભગ અનિવાર્ય હતો. જેમ હિમાલયના સર્વોચ્ચ શિખર એવરેસ્ટ પર ચડવામાં શરૂઆતના ચાર-પાંચ હજાર મીટરમાં તો વાંધો ન આવે પણ પછી જેમ જેમ ઊંચે જઈએ તેમ તેમ એવું લાગે કે એવરેસ્ટ શિખર ઊંચું ને ઊંચું જાય છે. એ જ રીતે એક થી વીસ એકા સુધીના ઘડિયા તો માફકસરની મહેનત અને જરૂરી ફૂટપટ્ટીઓ, ધોલધપાટ ખાધા પછી પાકા થઈ જતા પણ શિક્ષકો આટલેથી અટકતા નહીં. તેમનો તો એવો આગ્રહ હતો કે દરેક વિદ્યાર્થીઓને ચાળીસ એકા સુધીના ઘડિયા કડકડાટ આવડવા જોઈએ અને પેલા પાયા, અડધા, પોણાવાળા ઘડિયા પણ ઊંકા સુધી આવડવા જોઈએ.

આ બાજુ વીસ એકાના ઘડિયા પછી વિદ્યાર્થીઓને ઘડિયામાં ‘કેટલા વીસા સો થાય’નો અનુભવ થવા માંડતો, કપરાં ચઢાણનો પ્રારંભ થતો. સાહેબે એકવીસથી પચીસ એકાના પાંચ ઘડિયા પાકા કરવા આપ્યા હોય અને તે ન આવડે એટલે બડિયા પ્રયોગ કરવામાં આવતો. એટલે પછી ઘેર જઈને આંકની (દેશી હિસાબની ચોપડી) ચોપડીમાંથી ઘડિયો કાઢીએ તો સામે સાહેબનો બડિયો દેખાતો. આ બાજુ ‘બાપુજીએ પણ તાકીદ કરી હોય કે સાહેબે કીધા છે તે ઘડિયા પાકા ન થાય ત્યાં સુધી ઘર બહાર જવાનું નથી.’ તેથી ઘરના બારણા સામે ફળિયામાં ચોપડી લઈને અમે ઘડિયા ગોખતા હોઈએ અને દરવાજે છુપાઈને ઊભા ઊભા મિત્રો ગિલ્લીડંડા, આંબલી પીપળી કે ખો રમવાના ઈશારા કરતા. ત્યારે તેને ઈશારાથી જ સમજાવવા પડતા કે અહીં બાજુમાં બાપુજી બડિયો લઈને ખાટલામાં જરા લાંબો વાંહો કરે છે. (આરામ કરે છે.) તેથી અમે જરાય આડાવળા થઈશું તો અમારો વાંહો કાબરો કરી નાખશે. તેમ છતાં મિત્રો જતા નહીં ‘ને અમે પણ જઈ શકતા નહીં. આ મુદ્દે પેલું તલત મહેમુદજીનું ગીત યાદ આવે કે, ‘હમસે આયા ન ગયા, તુમસે બુલાયા ન ગયા, ફાંસલા પ્યાર મેં દોનો સે મીટાયા ન ગયા’ એમ તો અમે સાહેબને ય સરસ બંધબેસતા બહાના દેતા કે ‘સાહેબ કાલે તાવ આવ્યો હતો. જુઓ આજે હજુ તાવ છે જ!’ એટલે સાહેબ કહેતા, ‘ઊભો રે હમણાં તારો તાવ ઊતારી નાખું!’ આમ કહીને બે ફૂટપટ્ટી કે વજનદાર ધોલ-ધપાટ

ઘડિયો અને બડિયો

વળગાડતા અને તે ફૂટપટ્ટી કે ધોલ-ધપાટ સાલી પેરાસીટામોલ કરતાં ય વધુ સારું અને ઝડપી રીઝલ્ટ આપતી. ગમે તેવો તાવ ઉતરી જતો અને તે પણ કોઈ જાતની સાઈડ ઈફેક્ટ વિના!

એકાનો ઘડિયો ધૂસી જતો. અમે તો અસ્ખલિત વાણીપ્રવાહથી ઘડિયો બોલ્યે જતા. એ તો સાહેબ ફેરવીને ફૂટપટ્ટી વળગાડે ત્યારે ખ્યાલ આવતો કે ત્રેવીસના ઘડિયામાં તેરનો ઘડિયો ધૂસી ગયો છે.

ગઈ. તેથી અમારા મનમાં પેલો વિચાર દઢ થયો કે કરેલું ફોગટ જતું નથી.

સાહેબના ઘડિયા પાકા કરાવવાના આગ્રહ સામે અમને થતું કે આપણે આટલા બધા રૂપિયા

પરિસ્થિતિ એવી હતી કે જનમ જનમના ફેરામાંથી મુક્તિ મળી શકે પણ ઘડિયા પાકા કરવામાંથી નહીં! બે ચાર મજબૂત ધોલધપાટ ખાધા પછી મુદત મળતી કે કાલે પાકા કરીને આવજે. કેટલીકવાર સાહેબ એક ઘડિયો પચાસ કે સો વાર લખવા આપી દેતા પછી અમે કેટલીકવાર એકબીજાની પાટી (સ્લેટ) કે નોટબુક સાહેબને

આ રીતે એકવાર ઘડિયામાં ઘૂસણખોરી શરૂ થાય એટલે તેને સમા નમાં કરવા ઊંધેકાંધ મથવું પડતું. ક્યારે વળી સાહેબ એમના ઘડિયાકાળની વાતો કરતા કે ‘આ તો કંઈ નથી. અમને ઘડિયા ન આવડતા ત્યારે અમારા સાહેબો અમારા વાંસામાં (પીઠમાં) બાવળના કાંટાવાળી કામળી (પાતળી સોટી) ફટકારતા.’ આટલું કહીને પાછી ફૂટપટ્ટી

તે જમાનામાં શિક્ષકનો હાથ ખાલી ન હોય. તેમના હાથમાં નાનકડી સોટી કે લોખંડની ફૂટપટ્ટી (લાકડાની તો ભાંગી જતી) હોય જ અને એમને સોંપેલા ધોરણમાંના વિદ્યાર્થીઓમાંથી કોઈએ કશો અટકચાળો ન કર્યો હોય છતાંય આંટા મારતાં મારતાં ક્યારેક એકાદ બે વિદ્યાર્થીના વાંસામાં (પીઠમાં) સાહેબ હળવી ફૂટપટ્ટી ફટકારી લેતા. એ બહાને એમને અને વિદ્યાર્થીને બંનેને પ્રેક્ટિસ થાય.

બતાવી દેતા. આ પ્રયોગ કઈક અંશે સફળ રહેતો. ઘણી મથામણને અંતે જે તે દિવસે ઘડિયો પાકો તો થઈ જતો પણ બીજે દિવસે સાહેબ બોલાવે ત્યારે જેમ ચોમાસામાં વાદળ ફાટે અને નદીઓના પુર એક બીજી નદીઓમાં ભળી જાય. એમ સાહેબ પૂછે ત્યારે ઘડિયા એકબીજામાં ભળી જતા. તેથી આખું અંક ગણિત ઊંધાયતું થઈ જતું. વળી ત્યારના સાહેબો એવા હતા કે તેમને ખુદને ય બધા ઘડિયા કડકડાટ આવડતા. એટલે ઘડિયામાં ઘાલમેલ કરીને તેમને ઉલ્લુ બનાવી શકાતા નહીં. તેમ છતાં ઉલ્લુ બનાવવાની કોશિશ કરીએ તો તેઓ અમને મુરઘો બનાવી દેતા. આમ મહામહેનતે ત્રેવીસ એકાનો ઘડિયો પાકો કર્યો હોય. ઘેર અનેકવાર રિહર્સલ કર્યું હોય પણ સાહેબ સામે આવે એટલે ત્રેવીસ એકામાં તેર એકા કે સત્તર

કે બડિયો ફટકારતા. પેલી વાત જેવું છે કે જરા વિચારો કે ‘તમે અત્યારે જે કાંઈ કરી રહ્યા છો તે તમને ભાગ્ય કરાવી રહ્યું છે કે તમે પુરુષાર્થ કરી રહ્યા છો!’ બસ એ જ રીતે અહીં પણ નક્કી ન થતું કે સાહેબ ઘડિયા પાકા કરાવવા માટે ફટકારે છે, કે પછી અમને ફટકારવા માટે ઘડિયા પાકા કરવા આપે છે. વળી બીજા વિષયનું અધરું લેશન લેવાનું સાહેબ ક્યારેક ભૂલી જતા પણ ઘડિયા કોઈ કાળે ન ભૂલતા. આમ છતાં પણ સાહેબને જ્યારે ધાર્યું પરિણામ ન મળતું ત્યારે અમને ઊઠ-બેસ કરાવતા કરાવતાં કરાવતાં ઘડિયા બોલાવતા. અમારા સમયના વિદ્યાર્થીઓની સારી તંદુરસ્તીનું એક કારણ આ પણ હતું. કારણ કે ઊઠ-બેસ કરવાને કારણે અમારા ઘડિયા નહીં પણ શરીર મજબૂત બન્યા અને આવી કસરત કાયમી ધોરણે ફાવી

ક્યાં કમાવાના છીએ તે આટલા બધા ઘડિયા પાકા કરવા! તેમ છતાં સાહેબની લગલગાટ મહેનતને કારણે ઘડિયા તો શીખી ગયા પણ તેને અનુરૂપ રૂપિયા ન આવ્યા. ઘડિયાની ડ્રાઈવ ચાલતી હતી તે દરમિયાન એક વિદ્યાર્થીને સુવિચાર આવ્યો કે ‘મારી પોતાની વાડી અને સાહેબને માની લઈએ દલા તરવાડી’ આવું વિચારી પોતાની જ વાડીમાં ઊગાડેલા ઓર્ગેનિક રીંગણાં સાહેબના ચરણે ધરવાથી ભણતર ભાર વિનાનું થશે. સાહેબનો ઘડિયાગ્રહ નાબૂદ તો નહીં થાય પણ હળવો જરૂર થશે. એટલે બીજે દિવસે તેણે તે પ્રયોગ અમલમાં મુક્યો અને પોતાના જ વાડીના સરસ મજાના કૂણા કૂણા રીંગણા થેલીમાં ભરી લાવ્યો અને રીંગણાની થેલી સાહેબના ચરણોમાં ધરી. સાહેબે તેને ઘડિયા બોલવા કહ્યું. વિદ્યાર્થીને ઘડિયા ન આવડ્યા એટલે સાહેબ બગડ્યા, તેમણે ઓર્ગેનિક રીંગણાની થેલીનો ઘા કર્યો અને વિદ્યાર્થીની ઓર્ગેનિક ધોલાઈ કરી. રીંગણાની થેલી છેક બાજુવાળાને ઘેર જઈને પડી. બાજુવાળાએ તેને પ્રભુનો પ્રસાદ માની, ઓળો બનાવીને આરોગી ગયા. (ખુદા દેતા હૈ તો છપ્પર ફાડ કે દેતા હૈ.) આ (દુ)ર્ઘટના પરથી તે વિદ્યાર્થી અને અમે બધા એવા તારણ પર આવ્યા કે ઘડિયા પાકા કરવામાંથી મુક્તિ મેળવવાના વિશિષ્ટ પ્રયોગો છોડીને ઘડિયા પાકા કરવામાં જ લાગી જવું. તેના પરિણામે આજે પણ અમને થોડા ઘણા ઘડિયા મોઢે આવડે છે.●

ગરમાગરમ

“ફ્લાયિંગ ક્રીસનો આરોપ સાવ ખોટો છે, હું તો બીડી માગતો તો!”

બોલવામાં નવ ગુણ

★ નવર પંડ્યા